

ВЪЗПОМЕНАТЕЛЕН МЕДАЛ С ИЗОБРАЖЕНИЯТА НА СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ

ХРИСТО ХАРИТОНОВ

Съюзът на нумизматичните дружества в България притежава интересен възпоменателен медал с изображенията на св. св. Кирил и Методий. Той е подарен на тогавашния ЦС на БНД през 1984 г. от председателя на Московския клуб на нумизматите Геролд Шчетинин. В момента се съхранява от Изпълнителното бюро на СНДБ във Велико Търново.

Досега медалът е бил обект на еднократно представяне, което е непълно. Публикацията е във ведомственото издание на съюза.¹ Настоящото му проучване цели да се добият неустановени преди това данни, други от тях е необходимо да се коригират по отношение метричната характеристика, надписите, художествено-стиловата интерпретация и повода за неговото създаване.

Описанието на медала е следното:

Лице: В центъра на кръглото поле са композирани фигурите на св. Методий и св. Кирил. Представени са като канонизирани светци. До дясната хералдическа фигура е изписано в 4 реда

СВ.
МЕΘΟΔΙ
+ 6 ΑΠΡ.
885

До лявата хералдическа фигура е другият четириредов надпис:

СВ.
ΚΙΡΙΛΛ
+ 14 ΦΕΒ.
869

Между двете фигури е разположен голям патриаршески кръст с лъчи, символизиращ епископския им сан. Придържа го с дясната си ръка св. Кирил. В лявата има пергаментов свитък, върху който се различават буквите А,Б,В,Г. Св. Методий е разгърнал пред гърдите си книга, в която се разчита текст върху двете страници, по три реда на всяка от тях:

ИС-	БѢ
КО-	СЛО
N	ВО

В горното късо рамо на кръста е изписано:

ІН ЦІ

В пресечната точка на долното рамо е гравирана фигурата на разпнатия Христос, а от двете му страни в съкращение надписът
ІС ХС

В полудъга над фигурите покрай гурта в едър шрифт с наподобяващи на уставното кирилско писмо букв
СВ. СЛАВѢНСКІЕ ПЕРВОУЧНТЕЛН

В отреза е поставено името на гравьора

Ф. ВИТКОВСКИИ Р.²

Опако: Цялото поле е с надписи. Композиционно и ортографски те се разпределят в 3 групи. Първата и главната група заема 3/4 от полето. Текстът е изписан в 6 реда с уставните главни букви на кирилицата и гласи:

ГОСПОДИ!
ПОГУБН ТРНѢЗЫЧЬ-
НЖИЖ КРЕСЬ Н ВСѢА ВЪ
КДНОДОУШНІЕ СЪВЪ-
КОУПЛЬ СЪТВОРН ИЗ-
РАДЬНЫ ЛЮДН.

Под разделителния орнамент в по-дребен шрифт на 3 реда пояснението:

ИЗЪ ПРЕДСМЕРТНОЙ МОЛИТВЫ
СВ. КИРИЛЛА ПО ПАНОНСК.
ЖИТІЮ ЕГО ГЛ. 18.

Под него друга разделителна черта.

Покрай гурта в полудъга, обхващаща надписа с молитвата, пише:

ВЪ ПАМЯТЬ ТЫСЯЧЕЛѢТІЯ
БЛАЖЕННОЙ КОНЧИНЫ
МЕӨОДІЯ.

В долната полудъга:

Варшава 6 апр. 1885.

Гурт: гладък

Метал: алуминиева сплав, бял цвят

Тегло: 16,263 г

Диаметър: 37 мм

Съхраненост: добра, с леки наранявания по гурта

Сюжетните елементи върху лицевата страна на медала са композирани безупречно. Четириредовите надписи на имената и датата на кончината на двамата първоучители създават уравновесеност, но и стабилност на фигуралната композиция. Кръстът с удълженото си долно рамо придава класическото разпределение на пространството. От друга страна, той отежнява общото възприятие. Но той явно е с конкретно предназначение на символика. Поне до такъв извод водят изображенията върху него:

разпнатата фигура на Иисус Христос, надписите и лъчите, излизаци от него. В други живописни и скулптурни изображения на св. Методий и св. Кирил кръстът също присъства, но почти винаги с изведена на преден план подставка.

Човешките фигури са изпълнени във висок релеф. Гравьорският почерк е без забележки. Облеклото е предадено в подробности. По епатрахила на св. Методий и дрехата на св. Кирил дори личат кръстове. Най-впечатляващи са лицата. В тях е потърсена индивидуалност въпреки миниатюрната металопластика. Делото им е изразено по алегоричен път: св. Кирил държи пергаментов свитък с първите четири букви от азбуката, а св. Методий е разгърнал книга, в която се различават словата за изконността на словото, като към това се притуря символиката на кръста.

Металопластиката има идейно-художествен произход. Градена е въз основа на изобразителната традиция от това време. Делото и образите на братята са познати не само в Русия и Полша, но и в целия славянски свят с широка идейно-политическа проекция в тях.³ Още от XIII в. в Русия се създават художествени творби с образите на светите Методий и Кирил. В по-късните XVI-XVIII в. стават иконописни сюжети. Христофор Жефарович пренася в Москва установени вече за източното православие и на Балканите изобразителни образци.⁴ Те влияят и нюансират тукашните художествени произведения.

Широка популярност намира идеята за първоучителите в изобразителното изкуство на Чехия. Причините са твърде известни, за да бъде необходимо да се преповтарят. Творческо вдъхновение от Кирило-Методиевата тема черпи популярният за Европа художник Ян Матейко /1838-1893/. Той рисува картина със св. Методий и св. Кирил. Това става през 1885 г., същата, през която е отсечен медалът. В контекста на изложението може да се спомене още едно произведение с чешко поданство. Това е скулптурата на Емануел Макс от 1846 г., която е композиционен елемент от храма "Св. Богородица" пред Тин в Прага. В нея има сходства с металопластиката от медала. Както с всички останали художествени произведения, третиращи Кирило-Методиевата тема, те прекрачват с влиянието си границата на Полша.

Не може да се каже, че металопластиката от медала копира цитираните произведения или пък някое друго, останало ни неизвестно. Но широката художествено-информационна база е наложила художественото произведение да се гради по установените веднъж условия, макар и да се търси нова трактовка. И успехът е налице.

По правилата на медалната характеристика повествованието се пренася и от другата страна. Тук освен допълването на основната идея, в случая молитвата на св. Методий, се посочва главният повод за остсичането на медала, времето и мястото. Надписите са изпълнени при същите композиционни условия, каквито са за лицевата страна.

Общото впечатление за медала е, че той има високи художествени качества. Адекватни са на историческата му стойност. Заема място сред най-ранните металопластични пресътворявания на образите на светите първоучители. Едно друго тяхно представяне върху сребърна монета от 20 крони 1941 г. се приемаше за най-ранно от създадените извън България металопластики⁵, но за медалното и монетното изображение не е използван общ прототип. У нас също се отсича възпоменателен медал за 1000-годишнината.⁶ Представя първоучителите в значително по-друг художествен план и сюжетност.

Открит остава въпросът за тиража и монетния двор, където е насечен медалът. По името на гравьора при допълнително проучване може да се установят съответните данни. Косвената информация води към Русия.

Изписването на текстовете на кирилица е оправдано и обяснимо. Посвещаващият надпис е на руски език. Явно медалът не е предназначен за разпространение в Русия, защото е акцентирано, че е създаден във Варшава.

По това време Полша според клаузите на Виенския конгрес от 1814-1815 г. е поделена между Русия, Прусия и Австрия. Русия се сдобива с бившото Варшавско херцогство. Всякакви остатъци от автономност са ликвидирани. Привкус на колонизация вее откъм Русия. Национален гнет властва над поляците. Особено активни тези процеси стават подир въстанието от 1863-1864 г. Неговият погром с сподирен от масови репресии. Русификацията става основна алтернатива. Изразява се в най-различни форми. От 1869 г. в учебните заведения като задължителен и официален език на преподаване е въведен руският. Полският се запазва само в частните училища. Официален е руският език и за полските съдилища.

Фиг. А

Фиг. Б

В духовната култура руското влияние също се намества. Хегемонията на Русия над славянския свят се проявява и в сферата на религията. Предопределя си ролята на обединител на различните течения в източното православие. Удобна форма се намира за проти-водействие на католицизма в Полша. Има и още нещо, характерно за славянския свят от това време. През втората половина на XIX в. властва идеята за братството, близостта и единството на славянските народи. А в Кирило-Методиевото дело е закодирана безукорна и всеславянска по своето влияние и характер обединителна идея.

Русия използва с умение всичко това.⁷ Доразвива го дори, за да обслужи интересите си. Към прокламираните социално-религиозни норми, идеи и език тя привнася и писмеността. В противовес на латинската писменост се извежда кирилицата. Щом официалният език е руският естествено е тогава да дойде писменият му еквивалент. Така поводът с 1000-годишнината от кончината на св. Методий става подходящ и убедителен аргумент за руската колонизационна идея.⁸

Едновременно с това, тъй като 1000-годишнината се чества в целия славянски свят, Русия се възползва да обогати по този повод идеята за укрепването на връзките между отделните славянски страни. По този начин се противодейства активно на австро-унгарския панславизъм, провеждан настъпателно по отношение на живеещите в империята славяни.⁹

Такива са в най-обобщен план политическите и идейните предпоставки за отсичането на медала. Те носят детайлизиране и нюансировка, но не това е целта на съобщението. От гледна точка на проучването на делото на св. св. Кирил и Методий и неговата художествена проекция във вековете предоставя възможност да се запознаем с един слабо известен и единствен у нас паметник на дребната металопластика.

БЕЛЕЖКИ

1. Плакидов, В. В чест на Кирили Методий. В: Нумизм. информация, 11, 1986, 19
2. Последният инициал /P/, който е отделен от името, не може да се разчете ясно, но е най-близко до буквата P.
3. Петканова, Д. Старобългарска литература, С., 1991, с. 238
4. Божков, А. Изображ. на Кирил и Методий през вековете, С., 1989, 74, 75
5. Graichen, G. Die Geldreichen der tschechoslowakei, Berlin, 1983, p. 125
6. Радев, В. Кирило-Методиевите наградни отличия в музейната експозиция, ИНИМ, VII, С., 1988, с. 227
7. Buszko, J. Historia Polski 1864-1948. W., 1984, p. 73
8. Изказвам благодарност на Данута Москова от Велико Търново за консултацията, която ми даде по нюансите на някои моменти от политическата история на Полша през 80-те г. на XIX в., както и по коментара върху някои особености на металопластиката на възпоменателния медал.
9. Златкова, М. Хилядагодишнината от смъртта на Методий, отбелязана в България, Русия и други славянски страни през 1885 г. ИНИМ, VII, С., 1988, с. 186

COMMEMORATIVE MEDAL WITH THE IMAGES OF SS CYRIL
AND METHIDIUS

/summary/

Hristo Haritonov

On the occasion of the millenium anniversary of the death of St. Methodius a commemorative medal was minted in Warsaw. It has highly artistic values. The medal is created on the principles of the ideological and artistic work. Deliberately the inscriptions are in Russian. That's an expression of the Russian influence in Poland. The celebration of the anniversary became a suitable and telling argument for the Russian colonizers' policy. The Russian's idea for consolidation and closer relations among the Slav peoples was developed further in this case. Such have been the political and ideological reasons for the appearance of the medal. It is not very well known and is the only sample of this type monuments that have come down to us.